

МОНЕТИТЕ НА МИХАИЛ II АСЕН

В нумизматичните среди от близо 15 години се подлага на основателно съмнение идентификацията на монетите на Мицо. В основата на това съмнение стоят два безспорни факта – тези монети са чувствително по-тежки от първите издания на Константин Асен, което ги прави несъмнено предходни, по-ранни от монетосеченето на цар Константин, а от друга страна техният потенциален издател – Мицо, би трябвало да е организиран това монетосечене в рамките на няколкомесечното си пребиваване в Търново през 1257 година, което практически е невъзможно.

От тогава до днес бяха открити повече от 500 нови екземпляра, включително от 4 колективни находки, което позволява да се направят меродавни изводи за метрологията на монетите, тяхната иконография, вариантност и циркуляционна среда. Новите данни, инкорпорирани в днешното ни познание за монетната циркулация в България в началото на 50-те години на XIII век, насочват към нова идентификационна теза – това са монети, издавани от цар Михаил II Асен като реформено монетосечене от 1253 г. насетне.

Но нека да обобщим нумизматичните факти, станали обществено достояние напоследък и които са използвани за целите на този нов анализ. От четирите колективни находки са публикувани само 2 – от с. Нисово, Русенско, съдържаща 22 „монети на Мичо”, 1 на Теодор II Ласкарис и 19 на Константин Асен, всичките от неговия първи тип¹ и от с. Гюльовца, Несебърско, състояща се от 46 медни скифати на „цар Мицо”². За другите две находки, за които няма данни да са съдържали монети и на друг владетел, е известно само местонамирането им – района на военното поделение в Русе и с. Стърмен до гр. Бяла.³ Единичните находки са разпръснати в цяла североизточна България при следната по-съществена концентрация- над 30 монети в крепостта при с. Царевци, на 15 км. източно от Провадия⁴, 19 броя в Преслав⁵, 9 броя в Несебър⁶, 10 броя в столицата Търново⁷ и 4 броя в Провадийското кале⁸.

¹ Ив. Сотиров, Монетосеченето на цар Мичо /Миче/- „Симеона царя” и събитията в България през 1256-1263 г. *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, част I, С., 2004, с.119

² Ст. Димова, Монетосеченето на цар Мицо Асен в Месемврия и някои спорни въпроси около личността му. *Известия на музеите от югоизточна България*, XXII, Бургас, 2006, с.164

³ Г. Гълъбов, Е. Грънчаров, Монетосеченето на Михаил II Асен /1246-1256/. Непубликуван материал, бел.14, с.4

⁴ Л. Лазаров, Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост. *Нумизматични проучвания и материали*, част 3, 1997, с.22

⁵ Ив. Йорданов, Монетосеченето на Мичо Асен /1256-1263/ във Велики Преслав. *Нумизматика*, XV/4, С., 1981, с.28

⁶ Ст. Димова, Сякъл ли е монети цар Мицо Асен в Месемврия? *Проблеми на изкуството*, С., 2004, кн.1, с.57

⁷ К. Дочев, *Монети и парично обръщение в Търново XII-XIV век*, В. Търново, 1992, с.77

⁸ Л. Лазаров, Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост .. с.21

Метричната характеристика показва диаметри в интервала 25-29 мм и тегла между 2.5 – 4.5 грама⁹. Измерените от Ив. Йорданов 32 екземпляра имат средно тегло 2.74 гр.¹⁰, а 22-те монети от с. Нисово- 2.76 гр., като 10 от тях са с тегло над 3 грама¹¹. Широкият тегловен диапазон, както и различните стилови особености на монетите доведоха до условното им разделяне в две хронологични групи - тежки монети с фин рисунък от „солунски тип” и по-леки и схематични издания¹². Известните около 20 монети от първа хронологична група с изящен стил и двоен монограм на царското име са с тегло между 3.5 - 4.5 грама¹³.

Интензитетът на това монетосечене се определя от следните наблюдения – публикуваните от Ив. Йорданов 44 монети са отсечени с 39 различни матрици¹⁴, 46-те монети от с. Гюльовца – с 43 реверсни печата¹⁵, а прегледаните 450 монети от останалите 3 колективни находки са отсечени с 330 различни матрици¹⁶.

⁹ К.Дочев, *Български средновековни монети XIII-XV в.*, В. Търново, 2003, с.41

¹⁰ Ив.Йорданов, Монетосеченето на Мичо Асен ...с.23

¹¹ Ив.Сотиоров, Монетосеченето на цар Мичо /Миче/- „Симеона царя” ... с.119,с.124

¹² К. Дочев, *Каталог на българските средновековни монети XIII-XIV век.* В.Търново, 2009,с.48-56

¹³ К.Дочев, *Български средновековни монети* ...с.42

¹⁴ Ив.Йорданов, Монетосеченето на Мичо Асен ...с.30-39

¹⁵ Ст.Димова, Монетосеченето на цар Мицо Асен...с.164

¹⁶ Г.Гълъбов,Е.Грънчаров, Монетосеченето на Михаил II ...бел.14,с.4

Препечатаните монети показват само една тенденция - Константин Асен препечатва „монети на Мицо” със своя трети тип-„царят на кон”¹⁷. Не е известен нито един екземпляр, при който „монетата на Мицо” да е отпечатана върху чужд или български предходен монетен тип. Всъщност през 1984 г. Ив. Йорданов публикува монета, за която смята, че е на „Мичо Асен, препечатана върху монета на Константин Асен от III тип- на кон”¹⁸. Внимателното изследване на тази монета, доколкото позволява недобрата фотография, показва точно обратното. Впрочем самият Йорданов в по-късните си публикации не използва повече тази монета и неговият „прочит” остава извън научно обръщение.

Анализът на металния състав на монетите дава следния резултат – CU 97.2, Ag 0.6. За сравнение с изданията на другите български владетели тези характеристики са както следва: Йоан II Асен - CU 91.6, Ag 0.4, Константин Асен II тип „царят на трон” - CU 99, Pb 1, III тип „царят на кон” - CU 97.6, Ag 0.3¹⁹.

Натрупаната нова информация в последните години дава възможността да бъдат извлечени аргументирани изводи относно главните характеристики на това монетосечене.

Хронологически те са **предходни** на изданията на цар Константин. Чувствително по-високото тегло на монетите, особено на тези от първата хронологическа фаза, е неопровержим индикатор за тази теза. Еднопосочната тенденция на препечатване на Константинови монети върху заварените парични знаци е сигурен белег за хронологична последователност. Ако се възприеме хипотезата за синхронни във времето издания на Мицо и Константин от различни тегловни стандарти, то двете групи монети биха имали или самостоятелен циркуляционен ареал, или по-тежките монети биха били орязани до размерите на по-леките. Данните, с които разполагаме, отхвърлят и двете предпоставки за паралелна циркулация.

Местонамирането показва **циркулация на територията на цялата страна**. Следователно монетите не могат да бъдат определени като регионални издания, обслужващи паричната циркулация в обособена територия, а са издания на централните власти.

В колективните находки липсват каквито и да е предходни монети от първата половина на XIII век. Изданията на Константин и Теодор II Ласкарис са с по-ниски тегла, следователно хронологически са по-късни. Тук единственият възможен извод е, че това монетосечене не се влива в заварената парична среда, а я замества с нова. Иначе казано, това е **реформено монетосечене**, с което е въведен нов тегловен стандарт, при

¹⁷ К.ДОЧЕВ, Хронология на монетосеченето на цар Константин Асен /1257-1277/. *Нумизматика*, XVI/2, С.1982, с.10,обр. 3 и К.ДОЧЕВ, *Български средновековни монети ...*с.43,табл.XV,№19

¹⁸ Ив.ЙОРДАНОВ, *Монети и монетно обръщение в Средновековна България 1081-1261*. С., 1984, с.249, табл.XXXVIII,№ 6

¹⁹ Вл.ОВЧАРОВ, *Археометричен анализ на българските средновековни монетосечения*. С., 2011,с.13

което цялата заварена парична маса е изтеглена от обращение и заменена с новите парични знаци. Косвен аргумент в тази плоскост на разсъждения е и относително високото съдържание на сребро – 0.6 %. Вероятно монетите са отсечени от претопената заварена парична маса, която е съдържала в нарязан вид и по-ранни издания с относително по-висок състав на сребро, като монетите на византийските Ангели и ранните солунски и никейски издания.

Констатираните над 330 различни печата очертават **широкомасщабно и дълговременно монетосечене**. За сравнение Ст. Авдев предположи, че монетите на Йоан II Асен са в тираж около 2 милиона екземпляра въз основа на 30 – 35 различни матрици, с които са отсечени известните му 400 монети.²⁰ Допълнителен аргумент в тази посока са и двете хронологични фази на монетосеченето, които характеризират два тегловни стандарта - първоначален в порядъка на 3.5 – 4.5 грама и последващ от 2.5 – 3.5 грама²¹. Двата тегловни стандарта са индикация за относително дълъг времеви интервал на монетосеченето, в който са се развили инфлационни и/или други неикономически кризисни явления, довели до въвеждането на по-лекия стандарт.

Всички тези изводи не могат да се синхронизират с водещата в момента хипотеза за Мицо, в качеството му на цар - претендент за трона, като издател на това монетосечене, реализирано през 1261-1263 година в собственото му владение с център Преслав²². Още повече, че в монограма върху монетите не може да бъде разчетено името Мицо, така, както е засвидетелствувано в изворите, поради което името на този зет на Йоан II Асен беше трансформирано в Мичо или Миче²³.

Данните от историческите извори поставят също под основателно съмнение хипотезата за „Мичо“ като издател на монетите.

Пахимер и Григора изписват името като Μυτζης , което може да бъде разчетено единствено като Мицо²⁴. „Опитите името да бъде прочетено като Мичо или даже Милчо са лишени от основание.”²⁵ При това всички изследователи са категорични, че хронистите са използвали умалително

²⁰ Ст.Авдев, *Монетосеченето на цар Йоан Асен II /1218-1241/*. С., 2012, с.120

²¹ К. Дочев, *Каталог на българските средновековни монети*... с.48-56

²² Ив.Йорданов, Монетосеченето на Мичо Асен ...с.28, Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България* ...с.91, Вл.Пенчев, Опит за установяване на датировката на монетосеченията на Мицо и Яков Светослав. *Нумизматика*, XIX/2, С., 1985, с.20-21, Й.Юркова, Вл.Пенчев, *Български средновековни монети и печати*. С., 1990, с.177-178, Ив.Сотиров, Монетосеченето на цар Мичо /Миче/ ...с.121-124

²³ Ив.Йорданов, Монетосеченето на Мичо Асен ...с.26, Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България* ...с.91, Вл.Пенчев, Опит за установяване на датировката на монетосеченията ...с.22, Й.Юркова, Вл.Пенчев, *Български средновековни монети и печати*... с.178, бел.264, Ив.Сотиров, Монетосеченето на цар Мичо /Миче/... с.123

²⁴ П.Ников, Българо – унгарски отношения от 1257 до 1277 година. *Сборник на Българската академия на науките*, книга XI, С., 1920, с.52, бел.6

²⁵ Ив.Божилков, В.Гюзелев, *История на средновековна България VII-XIV век*. Том I. С. 2006, с.522, бел.7

име – производно от Димитър²⁶, Михаил²⁷ или Симеон²⁸. Разчитането на монограма върху монетите като Мицо или Мичо означава, че издателят се е идентифицирал не с официалното си име, а с умалително – нещо, което е твърде неприемливо. Такъв прецедент не съществува в средновековното монетосечене - монетите пропагандират името на владетеля и в този контекст те са царска „инсигния“²⁹.

Изворовите данни не позволяват да се възприеме, че Мицо е управлявал в Търново в качеството си на легитимен цар в краткия интервал от края на 1256 и началото на 1257 г. Името му липсва в запазените поменици и славословия на българските царе. Най-осведоменият хронист на византийския XIII век Георги Акрополит не споменава нищо за него. В блестящия си анализ на събитията от 1256 -1257 година Петър Ников обосновава тезата, че „Мицо не е царувал в Търново“ и го третира като претендент за короната и „самозван цар - узурпатор“³⁰, с която теза се солидаризира и Васил Златарски³¹. Според Иван Божилов „той не бил подкрепен единодушно от българското болярство и може би не е бил коронясан официално в Търново“³². В контекста на тези научни изводи царската титла, отбелязана върху монетите, би била необяснима, ако те са издания на Мицо.

Най-вероятната дата, когато Мицо напуска България и заминава „за Никея“ е 1260-1261 г.,³³ а исторически податки за евентуално негово владение в района на Велики Преслав въобще липсват. Неслучайно Иван Божилов заключава: „Идеята, че монетите са сечени във Велики Преслав и че там е пребивавал Мицо, се опровергава не само от монетите, открити в Търново, а и от невъзможността от състоянието на находките, и то петдесетина екземпляра, да се правят сериозни заключения за монетосеченето и циркулацията на монетите“³⁴. За това колко е прав Иван Божилов говори и фактът, че въз основа на същия аргумент - брой намерени монети, по - късно бяха издигнати още две хипотези за местоиздаването на монетите – Овеч³⁵ и Несебър³⁶. Грешното датиране на монетосеченето в интервала 1261 -1263 г с издател Мицо, което не

²⁶ П.Ников, Българо – унгарски отношения ...с.53, В.ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава през средните векове*. Том III, С., 1940, с.471,бел.6, Ив.БОЖИЛОВ, В. ГЮЗЕЛЕВ, *История на средновековна България* ...с.522,бел.7

²⁷ Хр.ДИМИТРОВ, *Българо-унгарските отношения през средновековието* С.,1998, с.161

²⁸ Ив.СОТИРОВ, Монетосеченето на цар Мичо /Миче/...с.123-124

²⁹ Т.ГЕРАСИМОВ, Няколко неиздадени български монети. *Годишник на народния музей*. Книга VI, С., 1936., с.241

³⁰ П.НИКОВ, Българо – унгарски отношения .. с.46-47,с.50

³¹ В.ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава*... с.472-476

³² Ив.БОЖИЛОВ, *Фамилията на Асеновци /1186-1460/-генеалогия и прософогRAFия*. С.1985, с.111

³³ В.ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава*...с.492-493, Ив.БОЖИЛОВ, *Фамилията на Асеновци*...с.111, Ив.БОЖИЛОВ, В.ГЮЗЕЛЕВ, *История на средновековна България* ...с.511

³⁴ Ив.БОЖИЛОВ, В.ГЮЗЕЛЕВ, *История на средновековна България* ...с.523,бел.14

³⁵ Л.ЛАЗАРОВ, Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост ...с.23

³⁶ Ст.ДИМОВА, Монетосеченето на цар Мицо Асен...с.167

съответства на нумизматичните данни и историческите сведения, „естествено“ прераства в необяснимата иначе хипотеза, че на територията на България в този времеви интервал са циркулирали едновременно монетите на двама паралелни царе – Константин и Мицо и управлението на страната да се определи като „двувластие“ и „дори някаква форма на федеративно многовластие“³⁷.

Използваните до тук аргументи от различно естество опровергават идентификационната теория за монетосечене на Мицо, но не спомагат съществено при определянето на издателя на това спорно монетосечене. Тъй като е непостижимо за сега монограмът на царското име да бъде разчетен еднозначно и безспорно, единственият способ за идентификация на монетата остава анализът на циркулационната среда, чрез който да се извлекат данни за годината, когато монетата е пусната в обръщение.

Напоследък бяха публикувани множество монетни находки от територията на България, укрита около средата на XIII век. В тях се съдържат в различно съотношение монетите на всички балкански владетели и по годините на тяхното управление се очертават тенденциите на промяна в циркулационната среда. Днешното ни познание за монетното обращение в средата на този век показва картината на разрастваща се парична криза поради недостига на парични знаци. След като в 1242 г. Йоан III Дука Ватаци отнема императорската титла на Йоан Дука Ангел, в Солун е преустановено издаването на нови монетни типове. С преустановяването на монетосеченето в Солун се затваря каналът за снабдяване на паричната система в България с нови монети, а паралелно с това е прекратено и монетосеченето в Константинопол на т.н. латински имитации с малък модул, обслужващи търговския оборот с България. Така паричната система в България през 40-те години на XIII век, изградена от специално издаваните в Солун монети от серия III и нискомодулните константинополски латински имитации, изгубва потенциала си да се обновява и изпада в криза, очертана от недостига на парични знаци. Именно този недостиг на монети в условията на висока степен на монетизация на стопанството води до процес на нарязване на монетите с по - голям модул на половинки и четвъртинки, засвидетелстван от монетните находки от средата на това десетилетие³⁸. Задълбочаването на процеса на нарязване на монетите, в който се включват вече и нискомодулните монети, води до това, че монетите изгубват най - важното си качество – да бъдат измерител на стоковата стойност чрез стойността, която те самите имат. Заплащането на стоките за бита, извършвано до тогава с медни монети в брой, става невъзможно. Наложило се е цената на стоките да се заплаща чрез парична маса, не в брой, а претеглена като

³⁷ Ив.Сотиров, Монетосеченето на цар Мичо /Миче/...,с.122

³⁸ Вл.Пенчев, Към историята на Дръстър през XIII в. / по нумизматични данни/. *Нумизматика*, XXI/2, С.,1987,с.28, К.Дочев, *Монети и парично обръщение в Търново...*с.67

метал и след това остойностена. Именно тези процеси принуждават българските финансови власти да извършат парична реформа, като извадят от обращение циркулиращите монетни фрагменти и ги заменят с пълноценни монети при нов мащаб на цените съгласно новия монетен курс спрямо златния еталон. В научните изследвания априори се приема, че паричната реформа е извършена от цар Константин Асен³⁹. Анализът на колективните находки обаче показва друга реалност.

За да се определи датата на паричната реформа следва да се използват времеви измерители, а именно - монетите с ясно датиране на тяхното производство. Такива са солунските монети на Йоан III Дука Ватаци, за които се приема, че са издадени през 1250 – 1254 г. и монетите на Теодор II Ласкарис /1254 -1258/

Солунските монети на Йоан III Дука Ватаци присъстват в следните колективни находки: Дорково⁴⁰, Красен⁴¹, Писарци⁴², Три водици⁴³ и Петрич⁴⁴. В тях всъщност е представен солунският тип К на Йоан III Дука Ватаци, като монетите не са орязани или нарязани, въпреки че някои от тях са с относително високо тегло. Намерените в Търново 7 монети от същия тип са все така неорязани, но друг тип солунска монета на Йоан III Дука Ватаци е орязана до 0.85 гр.⁴⁵ Това означава, че в интервала 1250 -1254 г., във времето на издаването на тип К, нарязването на монетите е преустановено, защото е била в ход монетна реформа. Показателно е също така, че по-късните монети на Теодор II Ласкарис не присъстват в никоя от тези находки. В Търново са намерени 2 негови монети, и двете неорязани⁴⁶. Фактът, че монетите на Теодор II Ласкарис отсъстват от находките с орязани и нарязани монети, а когато се намират индивидуално са неорязани⁴⁷, ясно сочи, че паричната реформа е проведена преди неговото управление, т.е. преди 1254 г. **Ако реформата**

³⁹ Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България...*, с.118, Вл.Пенчев, *Опит за установяване на датировката...*с.21, Й.ЮРКОВА, Вл.Пенчев, *Български средновековни монети и печати* ...с.209, К.Дочев, *Монети и парично обръщение в Търново...*с.181

⁴⁰ Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България.*№62

⁴¹ Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България.*№100

⁴² Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България.* №144

⁴³ Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България.* №180

⁴⁴ Вл.Пенчев, *Колективна находка от медни /билонови/ скифати от първата половина на XIII в., намерена край Петрич.* С., 2003

⁴⁵ К.Дочев, *Монети и парично обръщение в Търново...*с.218,табл.XVII

⁴⁶ Ив.Йорданов, *Монети и монетно обръщение в средновековна България* ..с.126.

⁴⁷ Отсъствието на орязани монети на Теодор II Ласкарис от находките е забелязано от С. Бендал още през 1978 г. BENDALL,S. Thessalonican Coinage of the Mid Thirteenth Century in the Light of a New Hoard. *The Numismatic Chronical* CXXXVIII, L.1978,p.108. В колективните находки, в които присъстват монети на Теодор II Ласкарис, те са неорязани : с.Черенча – 9 бр. Пенчев,Вл. Колективна находка от медни византийски монети (XIII в.) от с. Черенча, Шуменски окръг. *Нумизматика*, XX/4, С. 1986,с.40-46, река Росица – 4 бр. Дочев,К. Колективна находка от български и византийски корубести медни монети (60-те години на XIII в.) от района на р. Росица, община Павликени, област Велико Търново. *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 10, С. 2014, с.184-197

бе реализирана от цар Константин, то всички предходни монети-включително тези на Йоан III Дука Ватаци от солунския тип К и на Теодор II Ласкарис би трябвало да се намират орязани.

Известен дисонанс с така направените изводи внасят публикациите за находките от Долна Кабда⁴⁸ и т.н. находка „Петър и Павел“⁴⁹, в които авторите „откриват“ монети на Теодор II Ласкарис от неизвестни до този момент типове. Тяхната идентификация е твърде спорна, направена е въз основа на няколко налични фрагмента на монети, и съвсем не изключва друга атрибуция – например към Йоан III Дука. И в двете находки отсъстват солунските издания на Йоан III Дука и е нелогично да съдържат още по-късните монети на Теодор II Ласкарис. Публикуваните снимки не ни убеждават, че се касае за монети на Теодор II Ласкарис и този контрааргумент следва да бъде игнориран⁵⁰.

Анализът на монетните находки от средата на XIII век недвусмислено определя **времето на монетната реформа** – преди управлението на Теодор II Ласкарис и в последните години на управлението на Йоан III Дука Ватаци- **1252 или 1253 г.** Следователно тя е организирана от българския цар **Михаил II Асен /1246-1256/**, като в обращение са пуснати специално изсечените монети с името на царя, забранено е използването на чужди монетни знаци и цялата парична маса в обращение е иззета и обменена с новите монети.

Върху монетите си царят е изобразен в тържествена поза – той е в три четвърти ръст, облечен с пълен царски орнат – дивитисион, украсен с таблиони и бисерна яка, лорос, праметнат през лявата ръка, и хламида. Представен е с царските инсигнии – ниска стема с перпендули, кръст върху дълга дръжка в лявата ръка и тривърх скиптер в дясната. Изображението е реминисценция от най-тържествената държавна церемония – коронацията. Възможно е през 1252 година, когато царят изглежда е навършил пълнолетие⁵¹, в Търново да е проведена тържествена церемония, с която е сложен край на регентството и Михаил да е поел самостоятелно управлението на царството. Емитирането на новите монети в рамките на проведената монетна реформа е решавало не само един назрял икономически проблем, но е послужило и да пропагандира пълновластието на царя.

⁴⁸ IV.JORDANOV, Une trouvaille collective de monnaies du Moyen age (XIII S.) pres du village de Dolha Kabda, district de Targoviste. *Byzantinobulgaria*, VI, S., 1980, p.173-211

⁴⁹ D.M.METCALF, The Peter and Paul Hoard: Bulgarian and Latine Imitative Trachea in the Time of Ivan Asen II. *The numismatic chronical*, Voll. XIII, London, 1973, p.144-172

⁵⁰ С. Бендал е категоричен, че монетите под номера 1047-9 от находката „Петър и Павел“ не са издания на Теодор II Ласкарис. BENDALL, S. Thessalonian Coinage of the Mid Thirteenth Century... p.108 note 9. вж. също R.GLANFIELD, The bulgarian & latine imitative types...

⁵¹ Ив.Божилков, *Фамилията на Асеновци...*с.106. Ако Михаил е роден в края на 1237 или 1238 година, то той навършва 14 години именно през 1251-1252 г.

И изглежда не е случайно изобразяването на царя с брада, както е изографисан и на фреските в костурската църква „Св. Архангели“⁵².

Иконографията на монетата не възпроизвежда утвърден византийски модел – тя не копира известен прототип и от тази гледна точка е оригинална. Разбира се отделни нейни елементи са възприети от други монетни типове – дългият кръст в лявата ръка е типичен за сребърните трахеи на Йоан III Дука Ватаци, а тривърхият скиптр, символ на божественото триединство⁵³, се появява за първи път върху латинските константинополски имитации. Бюстовото изображение на св. Никола, заемащо лицевата страна на монетата, е изцяло оригинално – това е първата монета в XIII век с подобна иконография, въпреки че образът на Св. Никола не е новост в монетосеченето – светецът е представен в цял ръст при латинските имитации тип U и при монетен тип на Йоан Комнин Дука⁵⁴.

Монета на Михаил VIII Палеолог със св. Никола

⁵² Г.АТАНАСОВ, *Инсигниите на средновековните български владетели*. Плевен, 1999, с.152. Вече е безспорно, че това изображение е от средата на XIII век, следователно на фреската е нарисован българския цар Михаил II Асен. Подробности за това – в първата студия. Изображението на Михаил с брада е единственият аргумент, с който К. Дочев отхвърля идеята за монетосеченето на Михаил II Асен, но той пропуска факта, че и 8-9 годишният към 1332 г. Михаил Асен е изобразен с брада на сребърните и медни монети редом до своя баща Йоан Александър. От изложението на К. Дочев иначе не става ясно как така Мицо започнал реформата през 1256 г., издавайки своите монети, а Константин намерил „изход от острата...парична криза“ чрез „деноминация спрямо използваните парични знаци...чрез собствено пълноценно монетосечене.“ Дочев, К. *Монети на византийската фамилия Палеолози в паричното обръщение на българската държава 1259-1396*. Велико Търново 2017, с.164,165

⁵³ Г.АТАНАСОВ, *Инсигниите на средновековните български владетели...* с.152

⁵⁴ E.LIANTA, *Late byzantine coins 1204-1453*. London, 2009, p.30

Бюстът на св. Никола е изпълнен съгласно изискванията на църковния иконографски канон и това обяснява приликата с по – късната монета на Михаил VIII⁵⁵. Изводът, че българската монета възпроизвежда изданието на Михаил VIII и следователно е по-късна⁵⁶ е предубеден, защото е невъзможно по-тежката и следователно по-ранна монета да копира по-леката и следователно по-късна монета.

Монограмът на царското име е сложен за разчитане – той със сигурност съдържа буквите М,Н,У а под него е разположен двубуквен монограм в обърнат вид, съставен от буквите **Δ** /както се е изписвала тогава като обърнато Б/ и **С**.

Възможен вариант на разчитане е **МНХАУЛ АСѢН**. За съжаление няма запазени други български паметници от това време, на които да е изписано името на царя. В църквата „Св. Архангели” в Костур надписът е на гръцки език и името на царя не се е запазило, а в единствения български надпис от Батошево името също липсва⁵⁷.

⁵⁵ S.BENDALL, P.J.DONALD., *The billon trachea of Michael VIII Palaeologos 1258- 1282*. A.H.Baldwin&sons LTD, 1974, p.19, C25

⁵⁶ Ив.Йорданов, Монетосеченето на Мичо Асен ...с.23, Й.ЮРУКОВА, ВЛ.ПЕНЧЕВ, *Български средновековни монети и печати* ..с.176,бел.259 и с.177

⁵⁷ Ив.Дуйчев, *Стара българска книжнина*. Книга втора.С.,1944, с.277-278

На уникалната матрица от Шуменско, която несъмнено е на същия владетел- Михаил II Асен, името е предадено с буквите М,Н,У. Издателят на матрицата Н. Мушмов разчита в този монограм МНХАНΛ, като приема, че буквата Λ е изсечена в позитивна форма и при отпечатъка излиза в негатив.⁵⁸ Така или иначе от тези три букви името Мичо съвсем не може да се разчете, както се опитват да ни убедят други автори⁵⁹. Тук е възможна и една друга хипотеза – спорната буква и при монетите и матрицата да е буквата У, която се е изписвала тогава като У, както е изписано името при някои солунски издания на Михаил VIII – ΜΙΧΑΥΛ.

Същевременно това изписване на буквата У в средновековния вариант като У представлява и обърната буква Λ, т.е. двойният прочит на буквата да дава последната сричка от името – [МНХА]УΛ. Във всеки случай обаче вторият монограм върху по-ранните монети възпроизвежда името Асен⁶⁰, а то е предадено макар и с друг монограм и върху матрицата.

Тъй като монетата представя царя в най- тържествения церемониал – коронацията, тя е натоварена и с тежка символика, подчертаваща божествения произход на царската власт. За целта служат два религиозни символа, подредени в тяхната йерархична последователност от ляво на дясно върху монетното поле – божията десница, благославяща от къс небе, и триъгълник, увенчан с кръст. Вторият символ, съвсем неубедително разглеждан до сега като ятовата буква Ъ, част от името Асен, е известен в монетната иконография и типичен за монетосеченето на Комнините в Солун, откъдето е взимстван. Неговият смисъл е да представи Св. Троица чрез стилизация на кръст върху триъгълник. Именно наличието на два религиозни символа обяснява факта, че божията десница е изместена от дясното поле на монетата, където се изобразява традиционно, разположена е над царското име и това позволява да се прочете пълната инвокация на царската титулатура - **Михаил Асен, в Бога и Св. Троица цар.**

⁵⁸ Н.Мушмов, Бронзов печат от цар Михаил Шишман /1323 –1330/. *ИБАН*,Том VII, 1932-1933, С., 1933, с.343, т.е. той приема че това е обърната буква Λ.

⁵⁹Ив.Йорданов, Монетосеченето на Мичо Асен ...,с.25, Й.Юркова, Вл.Пенчев, *Български средновековни монети и печати* ... с.62. Буквата „У“ се изписва през XIII век като У.

⁶⁰ Ст.Димова, Монетосеченето на цар Мицо Асен...с.164 и обр.№40

В монетосеченето на Михаил II Асен се обособяват стилово и тегловно две хронологични групи. При първата стилът на монетите е прецизен и изящен, вероятно дело на наети от Солун гравьори, монограмът включва двете имена на царя, тегловният стандарт е висок - между 3.5 – 4.5 грама. Вероятно през 1254 г., когато Михаил II Асен предприема военни действия срещу Никея след смъртта на Йоан III Дука, се е наложила девалвация на монетния стандарт и той е намален до 2.5 - 3.5 грама. Монетните ядра са по – малки и по – тънки, монограмът на царското име е опростен, а рисункът е груб и схематичен, което предполага използването на местни гравьори. Монетосеченето е реализирано за първи път в българска монетарница, създадена специално за целта в столицата Търново.

Забележително е, че авторът на хипотезата за монетосечене на Мицо-Тодор Герасимов⁶¹, се отказва от нея към края на 60-те години. Вероятно е осъзнал въз основа на новите нумизматични факти и анализи, че това монетосечене е реформено и е невъзможно да е реализирано от Мицо в рамките на няколко месеца от неговия потенциален престой в Търново през 1256 г. Без да публикува изрично научно съобщение или нова хипотеза, той целенасочено пропуска тези монети от обзорните си анализи на българското царско монетосечене⁶². Но няколко години по - рано заявява: **„Не са познати и досега монети на някои от царете, управлявали през XIII век. Това са Асен I, Коломан, Борил, Мицо и др. Да се надяваме, че някой ден ще бъдат открити монети с техните имена.”**⁶³

⁶¹ Т.ГЕРАСИМОВ, Няколко неиздадени български монети ...

⁶² Т.ГЕРАСИМОВ, За българските средновековни монети. *Нумизматика*. С., 1972, кн.1, с.5-9, кн.3, с.1-15, Т.ГЕРАСИМОВ, *Антични и средновековни монети в България*. С., 1975

⁶³ Т.ГЕРАСИМОВ, Нови монети на Константин Асен...с.26

